

Postmodern Edebiyat'ın ABC'si
Elmas Şahin

Çevrimdışı İstanbul, 5. Sayı, 2016

Uyuyamıyorum. Uykuda değişeceğimden korkuyorum. Oswald gibi uyanmaktan korkuyorum. Kendimi yormamaya çalışarak bekliyorum yataкта. Oysa asıl bu bekleyiş yoruyor beni. Terlemeye başlıyorum. Şaşılacak derecede zayıfladım bu terlemeler yüzünden...Duyularım zayıflamış olmalı...Eşyalara çarpıyorum yürürken. Karanlıkta yönümü tayin edemiyorum...İlaçlara güvenerek iyileşme savaşına girmek, beni kendimden iğrendiriyor. Bir yandan, yaşamak istediğimi düşünürken, bir yandan da günde üç kere gargara yapışım, aşağılık bir korkuyu belirtiyor...Ölmek üzereydim. Hemen bir taksiye attım kendimi; eve döndüm. Evde ölmek istiyordum...Ölüme evde katlanamıyorum. Oysa evde ölmek istiyordum. Ne istediğimi bilmiyorum artık sayın insanlar! Beni affedin! (Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, 1972)

Tarihsel bağlamda ne zaman başladığını kestirmek tam olarak kolay olmasa da terim olarak karmaşık bir yapısı olan 'Postmodernizm' 'Modernizm'i takiben ortaya çıkan sanatsal, felsefi ve kültürel bir harekettir.

İlk olarak 1939 yılında Arnold Toynbee, batının kapitalizm, emperyalizm anlayışlarının değişime uğradığı, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, kitle iletişim araçlarının, çok kültürlülüğün, yaygın eğitimin ve avangart bir sanat anlayışının etkin olmaya başladığı 1875'li yıllardan sonraki bir dönemi yani 20. yüzyılın başlarını ifade etmek için "Post-Modern Age" (Post-Modern Çağ) ifadesini kullanır. Özellikle 1. dünya savaşı ile birlikte tüm dünyayı saran bunalımların, iki dünya savaşının getirdiği ruhsal ve fiziksel yıkımların, toplumsal ve bireysel çöküş ve parçalanmaların, çok yönlü feminist hareketlerin, yapıbozumculuğun, post-yapısalcılığın, post-sömürgeci ve kültürel çalışmaların ortasına düşen postmodernizm, hem modernizmden beslenen hem de modernizmin kalıplaşmış kurallarını alışıya eden yahut da modernden daha da öte yaklaşımlarla mimari, sanat, resim, heykel, müzik, sinema, edebiyat, sosyoloji, iletişim, teknoloji gibi çalışma alanlarında kendine 'absürt' bir yer edinen bir akım, çok boyutlu bir hareket olarak günümüzde de hala varlığını ve etkinliğini sürdürmektedir.

20. yüzyılın başlarından itibaren edebiyat eserleri yukarıda belirttiğim gibi başta iki dünya savaşlarının tohumlarını ektiği buhranlar, sıkıntılar, ıstıraplar, yüzyılın ikinci yarısından sonra tüm dünyada yankı uyandıran öğrenci ayaklanmaları, Vietnam ve körfez savaşları, günümüzün postsömürgeci yapılanmaları gibi bir yığın toplumsal, siyasi ekonomik, kültürel meseleler modernden postmoderne doğru hızlı bir değişime neden olur.

James Joyce, *Ulysses* (1922) ve *Finnegan's Wake* (1939), adlı romanlarıyla yazın dünyasına çeşitli dil oyunları ve anlatım tarzındaki farklılıklarla postmodern edebiyata önemli bir malzeme sağlar. 1920'lerin başlarında Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* (1925), *Orlando* (1928), *The Waves* (1931), T.S Eliot'ın *Waste Land*'i,(1922), Marcel Proust'un yedi romandan oluşan *À la recherche du temps perdu* (1913-1927), gibi eserlerin anlatım teknikleri yeni bir yazın tarzının habercisidirler. Hatta çok daha önce Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'nin, *Karı Koca Masalı* (1875), *Müşâhedât* (1891) gibi eserlerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak eserin akışını kesmesi, araya başka metinler sokup anlatıyı bölmesi, kendini ve okuru eserlerinin içine dâhil etmesi, öykü içinde öykü, oyun içinde oyunlar kurgulaması, üst kurmacadan da faydalanarak okura seslenmesi gibi özelliklerle modern edebiyatın içerisine postmodern anlatının özelliklerini katması da unutulmamalıdır. Elbette ki, yazarın varlığının pek de hissedilmediği, o her şeyi bilen, gören yazarın öldüğü, yazarın 'üst kurmaca' da yerini alıp tıpkı bir tanrı gibi tahtına oturup yarattığı eserini seyre daldığı, okurun elinde sadece metinlerin olduğu bir postmodern kurgudan farklı olduğunu da söyleyelim. Postmodern anlatılarda, yazar bir kenara çekilerek, eseri önüne koyuyor ve olacak olanları seyrediyor, sözcükler modernden farklı olarak rasgele dökülüyor sayfalara, yazar, karakterlerini kendi haline bırakıyor. Zaten çok fazla

bir karakter kadrosu da bulunmuyor, çoğunlukla bir karakter üzerine yoğunlaşıyor ve o karakterin bilinç akışından diğer karakter ya da karakterlerin dünyası okuyucuya aktarılıyor. Tıpkı Ağaoğlu'nun *Dar Zamanlar* üçlemesinin üçüncüsü olan *Hayır* (1987) romanında Aysel'in yazar arkadaşının yazmaya çalıştığı "Kırık Zaman Parçaları" halini alıyor bir bakıma postmodern romanlar.

Ahmet Mithat Efendi'nin, üst kurmaca tekniği ile amacı bilgi vermek, açıklamak, okuru aydınlatmak, eğitmek yahut da yönlendirmek olsa da, özellikle *Karı Koca Masal*'nda, anlatıcının, bir masal anlatacağını söyleyerek okuru oyalayıp kandırması, okurla baştan sona oyun oynaması, okuru metnin içine dâhil etmesi, metin içine metinler serpiştirerek dağınık, bölük pörçük bir kurgu yaratması bağlamında postmodern özelliklere rastlanılır. Ancak bizim edebiyatımızda postmodern anlatının anlatım ve teknik açıdan ilk başarılı örneği 1940'larda Ahmet Hamdi Tanpınar *Huzur* (1949) romanıyla, hatta 1943 yılında tefrika edilen *Mahur Beste*'de gösterir. Modern edebiyatın postmoderne doğru kaymasında önemli rol oynar Tanpınar. Öyle ki, Oğuz Atay, Orhan Pamuk, Adalet Ağaoğlu gibi isimlere kaynaklık etmiş bir yazar olarak Tanpınar'ın roman sanatına getirdiği yeni yaklaşımlar bu açıdan önemlidir.

Kavramın ortaya çıkışı ve üzerinde sayısız tartışmaların yapıldığı son yarım asırlık dönem küreselleşme ile birlikte çoğulcu bir kültürün içinde postmodernizme geniş bir pencere açar. Her ne kadar postmodernizm kavramı 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkıp, 1940'lerden sonra etkinliği artsa da 1970'lerde kuramsal açıdan varlığını kanıtlaya da postmodern yazın tarzına benzeyen ilk postmodern örnekleri klasik çağlardan itibaren aramak lazım. Zira gerek modern ve modern öncesi, hatta klasik dönemlerde postmodern niteliklere sahip olan eserler vardı. Örneğin modernden de daha önce yazılmış olan Lawrence Sterne'in, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1759)'i, mizah ile yoğrulmuş, kelime oyunları, saçmalıklarla, pastişlerle kaleme alınmış postmodern nitelikler gösteren bir eserdir. Hatta daha gerilerde, antik çağlarda M.S 2. yüzyılın sonlarında Apuleius'un *The Golden Ass*'inde, başkalaşımın, büyülü gerçekliğin, fantezinin ve arayışın postmodern izlerine rastlamak mümkündür. Bu nedenledir ki Naomi Schor'un da ifade ettiği gibi postmodernizm sadece modernizm sonrası görülen bir hareket olarak algılanmamalıdır, modernizmin içinde ve modernizm dönemlerinde de postmodern niteliklere rastlamak mümkündür. Fakat bir akım, bir hareket olarak ele alınıp postmodern bir edebiyat anlayışının doğumu elbette yukarıda belirttiğim gibi 1940 sonrası, özellikle de 1970'lerden itibaren kuramsal bağlamda varlığını iyice sağlamlaştırır.

Tüm dünyayı yakından ilgilendiren 1. ve 2. Dünya Savaşlarının bireyin üzerinde bıraktığı psikolojik ve fizyolojik yıkımlar yeni bir edebiyatı, postmodern edebiyatı besleyen arka plandaki önemli unsurlar olarak dünya edebiyatının önde gelen yazarlarını etkiler. 1945'li yıllara gelindiğinde artık kavram üzerine konuşulmaya tartışılmaya başlanılır. Çağdaş kültürü, modern mimarideki gelişmeleri ifade etmek için Joseph Hudnut'un post-modern sözcüğünü kullanmasıyla birlikte edebiyatta da yeni bir dönem kendini gösterir. Yeni roman anlayışının ya da anti-romanın devreye girdiği, eski ve yeninin bir biriyle harmanlandığı, oyun, ironi, mizah, metinlerarasılık ve üstkurmacanın ağırlıkta olduğu bir anlatı tarzının yazın dünyasını sardığı 'postmodern anlatı'ya doğru eğilimler ilk olarak Nathalie Sarraute, Samuel Beckett, Jorge Luis Borges, Ahmet Hamdi Tanpınar John Hawkes gibi yazarların eserlerinde kendini göstermeye başlar.

Geçmişten bugüne postmodern edebiyat geleneği içerisinde şiir, tiyatro, öykü özellikle de roman alanında birçok eser kaleme alındı, bunların en önemlileri arasında Nathalie Sarraute'un *Tropismes* (1938), *Portrait d'un inconnu* (1947), Samuel Beckett'in *Murphy* (1938), *Texts for Nothing* (1950), *La Trilogie* (Molloy, Malone Meurt 1951, ve L'Innommable 1953), *En Attendant Godot* (1953), Watt (1953), Jorge Luis Borges'in *Pierre Menard, Author of the Quixote* (1939), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Abdullah Efendinin Rüyalari* (1943), *Mahur Beste* (tefrika 1944, basım 1975), *Huzur* (1949), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1954), John Hawkes'nin *The Cannibal* (1949), *The Lime Twig* (1961), Michel Butor'un *Passage de Milan* (1954), William Gaddis'in *The Recognitions* (1955), *J R* (1975), Harold Pinter'in *Birthday Party* (1957), John Barth'in *The End of the Road* (1958), *The Sot-Weed Factor* (1960), *Lost in the Funhouse* (1968), *Chimera* (1972), William Burroughs'un *Naked Lunch* (1959), Kurt Vonnegut'un *Mother Night* (1961), *Cat's Cradle* (1963), Joseph Heller'in *Catch-22* (1961), Anthony Burgess'in *A Clockwork Orange* (1962), John Ashbery'nin *Tennis Court Oath* (1962)'ı, Vladimir Nabokov'un *Pale Fire* (1962), *Ada or Ardor: A Family Chronicle* (1969), Julio Cortázar'ın *Rayuela* (1963), Thomas Pynchon'ın *The Crying of Lot 49* (1966), *Gravity's Rainbow* (1973), *Against the Day* (2005), *Bleeding Edge* (2013), Steve Katz'ın *The Exaggerations of Peter Prince* (1968), Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* (1972), *Tehlikeli Oyunlar* (1973), Adalet Ağaoğlu'nun *Dar Zamanlar* (*Ölmeye Yatmak* 1973, *Bir Düğün Gecesi* 1979, *Hayır* 1987), *Ruh Üşümesi* (1991), Donald Barthelme'nin *The Dead Father* (1975), *Sixty Stories* (1981), Angela Carter'in *Nights at the Circus*

(1984), Toni Morrison'ın *Beloved* (1987), *Home* (2012), Umberto Eco'nun *Foucault's Pendulum* (1988), Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* (1990), *Yeni Hayat* (1994), Hilmi Yavuz'un *Üç Anlatı (Taormina 1990, Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri 1991, Kuyu 1994)*, Salman Rushdie'nin *Haroun and the Sea of Stories* (1990), Haruki Murakami'nin *The Wind-Up Bird Chronicle* (1995), *Sputnik Sweetheart* (1999), *Kafka on the Shore* (2002), Leyla Erbil 'in *Kalan* (2011), *Tuhaf Bir Erkek* (2013), William H. Gass'ın *Middle C* (2013) gibi eserleri sayabiliriz.

Elbette ki postmodern edebiyatın gelişmesinde Roland Barthes, Jean-François Lyotard, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Jean Baudrillard, Jacques Derrida, Tristan Tzara gibi sanatçı, düşünür ve eleştirmenlerin katkısını da unutmamak gerekir. Sözcük olarak daha modern, 'tamamıyla yeni' gibi anlamlara gelen Postmodernizm günümüzde hala yadırgansa da üzerine çok şeyler yazılıp tartışılrsa da geçtiğimiz bir asır boyunca modernizmin karşısında yerini sağlamlaştırdığı açıktır. 'Olmak ya da olmamak' arasında bir yerlerde, deyim yerindeyse 'Arafta sıkışıp kalmış bireylerin dünyasına pencereler açan postmodern edebiyat, bir bakıma çalkantılı bir yüzyılın sıkıntıları, bunalımları ve çıkmazlarına şahitlik etmiş 'uyumsuz' anlatılardır. Öyle ki, postmodern anlatılar bir isyan grameri ile farkındalık yaratarak, tüm bariyerleri yıkar ve bariyersizlikler üzerine kuruluverirler. Parodi, ironi, oyun, üst kurmaca, absürdizm, gösterge, trajedi; çok anlamlılık, yitiklik, ötekilik, yapı-bozumculuk, benlik çökümü, kimlik arayışı, bilinç yitimi, geçmişe sığınma, "hal"i ve "gelecek"i birlikte yaşama çabası, yalnızlık, yıkım, parçalanmışlık, korku, paranoya, insanın yerine eşyanın üstünlüğü, varlık-yokluk ikilemleri, fonksiyonel bilgi, gerçeklik ve hakikat, ontolojik sorular, sorgulayışlar postmodern anlatıların başlıca özellikleridir.

Postmodern eser kahramanlarının en belirgin yönleri Hassan Ihab'ın da dediği gibi, absürd eylemlerle donatılmış, ahlaki davranışlardan yoksun olmaları, çevreye karşı yabancılaşmaları, hayatlarının ironi ve çelişkilerle dolu olması, sınırlı ve görel bir bilgiye sahip olmalarıdır. Postmodern yaklaşımda bilim, tarih, psikoloji, sosyoloji, din gibi alanlarda bilgi konusunda evrensel ya da mutlak bir doğrudan söz edilemez. Postmodernistler, gerçeğin insanın fikirlerinde ve deneyimlerinde olduğuna inanırlar. Gerçekler ya da doğruların, dışarıdaki insanın düşünce ve duygularından ziyade bireysel kültürün getirdiği düşünce ve deneyimlerde yattığı düşüncesi hâkimdir.

Postmodern yazarlar; postmodern üslup olarak, modern yazarların da eserlerinde sıklıkla kullandığı nostalji ve geriye dönüş tekniklerini, yeni oluşumlarda eski tür ve tarzların yeniden üretimi (film/TV türleri, imgeler, renkler, kıyafet ve saç biçimleri, yayın, reklam imgeleri vb) bağlamında nostaljik pop-kültür imgelerini, geçmişin fantezileri yoluyla ifade edilen bir "tarih"i, nostaljiyle harmanlanmış tarihsel betimlemeleri, tarihi manada yitimlik, çağdaş sosyal sistemin kendi geçmişiyile bağlarının zayıflaması, daimi bir "hal"de yaşamaya başlayış, hızlı bir ileri kültür, gelecekçilikle yer değiştiren bir zamanı ve tarihi eserlerine taşırlar. Kısacası, eskiden kopmadan metinleri yeniden yorumlarlar.

Postmodernizme edebiyat penceresinden bakarak, edebiyattaki yansımaları, postmodern edebiyatın dört atlısı "oyun, ironi, mizah ve metinlerarasılık" kavramlarını Samuel Beckett ve Oğuz Atay'ın eserlerinden örnekler vererek uygulamalı bir şekilde kısaca değerlendirecek sanırım daha anlaşılır olacaktır.

Oyun, İroni, Mizah

Postmodern eserler de belli bir bütünlükten söz etmek mümkün değildir. Eserin ne başı ne de sonu vardır. Yazar başladığı gibi eserini bitirir. Olaylar, neden sonuç ilişkisi içerisinde, anlamlı dizgeler halinde belli bir sıraya göre kurgulanmaz. Aslında eserlerde belli bir olay da bulunmaz. yazar yahut da anlatıcı rast gele sözler sarf ederek okuyucuyla bir tür oyun oynar. Anlatıcı, ipleri elinde tutan bir palyaço, okuyucuda ipin ucunda sallanıp duran bir kukla gibidir. Bireyler sanki Arafta can çekişmektedirler. Dipsiz bir fanusa kapatılmıştır bireyler, sonlarının ne olacağı belli değildir, bilinmezlik ve belirsizlik hâkimdir eserlere. Geçmiş, karanlıklar içinde, bireyin üzerine çökmekte, bireyi sürekli huzursuz etmekte; gelecekleri puslu, sisler altında, bulanık, belirsiz; anları ise kopuk, anlamsız, kırılğan, boşluk, hiçlik ve varoluş sarmalında, geçmiş ve gelecek arasında mekik dokuyan çürük bir ip gibidir. Beckett'in deyişiyle "havasız, susuz bir dünya" da çorak ülkelerin çorak bireyleri atılmışlardır küresel köye, yaşam ve ölüm arasında can çekişmektedirler.

Postmodern anlatıların en önemli parçasıdır oyun. Yazarlar, okuyucu ile oyun oynamaktan hoşlanırlar. Oyunun temel parçası 'ironi ve 'mizah'tır. Oyun, ironi ve mizah üçlüsü postmodern edebiyatın vazgeçilmez özellikleri arasındadır. İroni, hiciv, alay ve mizah bir de yarım kalmış oyunlar ile baş başa bırakılır okur. Baş ve sonu belli olmayan bir oyun, okurun da sonunda katıldığı bir oyun belki de. Anlatı kahramanları, anlatıların içerisine çeşitli faraziyeler, hikâyeler, tarihten alıntılar vb.

katarak okuyucusuyla adeta dalga geçercesine eğlenir. Thomas Pynchon, John Barth, Joseph Heller, William Gaddis, Kurt Vonnegut gibi Samuel Beckett ve Oğuz Atay da anlatılarının içine saçma, şeyler katarak oyun oynarlar okurla. Metnin içinde alakasızmış gibi duran, absürt ifadeler aslında okuru sorgulatmak, düşündürmek, metnin içine sokarak metnin dokusunu, ruhunu anlamaya itmek için yapılıır çoğunlukla, ciddi bir anlatım anında bir oyunla kesilebilir.

Postmodern düşüncede evrensel ya da mutlak bir doğru olmadığı için, her şey aslında bir oyundan ibarettir. Postmodern roman bir bağlamda “oyun istasyonu”dur. Çağın gerek postmodern gerekse yeni roman yazarları bireyi yok ederler. Özne, nesnenin gerisinde kalır; birey, eşyalar içerisinde eriyerek, meçhule giden bir gemi gibi yalpalayıp durur, anti-roman yazarları, aşırı karamsar özellikler göstererek “yaşamı” anlamsız, gereksiz ve boş olarak değerlendirirler. Bu tür karamsar düşünceler; dönemin eserlerine de yansiyarak olağan üstü garip, saçma, anlamsız; içerik bakımından kopuk; konu bütünlüğü olmayan “absürd,” yani saçma; gerçek romandan tamamıyla uzak; anlaşılması zor; her okuyucuda farklı çağrışımlar uyandıran çok boyutlu bir yazın türünün doğmasına yol açar.

Postmodern yazarlar, okurda hep bir güvensizlik duygusu uyandırırılar. Postmodern eserlerin kahramanları ya da anlatıcıları, okuru sürekli çelişkiler içerisinde, ikilemler içerisinde bırakırlar. Gerek Beckett'in *La Trilogie (Üçleme)*'sinde Malone ve Mollo gerekse de Atay'ın *Tutumamayanlar*'ında Selim ve Turgut birbirini tutmayan anlatıları okuyucuda güvensizlik duygusu uyandırır. Malone ve Molloy ölmeye yatan bireyler olarak bir birinden alakasız, bölük pörçük öyküler anlatarak, ölümlerini ertelerler. Okuru sürekli ikilemde bırakarak oynadıkları oyuna dahil ederler. Öte yandan Selim de, bir bakarsınız ölümü ifade eder. Ölmek, İsa gibi göğe yükselmek ister bir bakarsınız yaşamını uzatmak için elinden geleni yapar. Her ne kadar Selim romanın sonunda intihar etse de bu ironik bir ölümdür, Selim'in oynadığı son oyundur. Karakterlerin konuşmaları de okuyucuda güvensizlik duygusu uyandırır.

Gerek Turgut gerekse Selim ve diğerleri çelişkili anlatımlarla okuyucunun kafasında soru işaretleri uyandırırılar. Turgut sürekli Olric adlı ikinci beni ile kendi kendine konuşur. Söylediklerinin ne kadarı doğrudur? Okuyucu ona ne kadar inanabilir?. Eserin sonlarında: "Bu günlerin sonu gelecek: bunu hissediyorum Olric. Bütün gün durmadan hayatımı yazıyorum. Olayların doğru olanlarını hatırlıyorum artık. Yalan olayları yazmıyorum" dese de giderek şizofrenleşen, benlik yitimine uğrayan inandırıcılığı sorgulanması gereken bir postmodern karakterin Turgut Özben'in sözleri ne kadar doğrudur? Hem de 'Öz ve ben' sözcükleriyle kelime oyunları ile baştan sona benliği ile mücadele eden Turgut'un soyadı ÖZBEN'e dönüşen bir ismin ardında Turgut bize nasıl bir oyun oynamaktadır? Çok yönlü anlamlarıyla okur merkezli bir anlatıya dönüşür böylece diğer postmodern anlatılar gibi. "Kelime oyunu yapıyorsun Selim. Benim bütün işim oyundu, bunu biliyorsun Turgut. Hayatım, ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun. Bütün hayatımca nasıl oynayabilirdim? Sen de dayanabildin mi? Sen de ürktücü bir gerçekle bozdun bu oyunu" diyen Selim, roman içinde roman da yazmaya kalkan Turgut'un hiç durulmayan bilinç akışında geçmiş ve an iç içe verilirken büyük bir oyunun hatta "tehlikeli oyunlar"ın sinyalini verir.

Beckett olsun Atay olsun postmodern eserlerin ruhuna uygun olarak romanlarının akışı içerisine yaşamın çeşitli kırıntılara göndermeler yaparak okuyucuyla oyun oynarlar. Böylece birçok postmodern yazarın yaptığı gibi okuyucunun kafasında karışıklık yaratırlar. Anlatımda bütünlük bulunmaz. Yazarların, olayları sürekli keserek; yer yer aralara eserin akışını bozan pasajlar sokmaları eserlere postmodern özellikler katar. Beckett da Atay da postmodern çağdaşları gibi belli belirsiz yüzler; çaresiz, yalnız, yaşam ve ölüm arasında bocalayıp duran pratagonistler yaratırlar. Her ne şekilde olursa olsun postmodern eserlerde bir son bulunmaz. Yazarlar eserlerini başladığı gibi bitirirler. Belli bir olay örgüsünden söz etmek mümkün değildir. Karakterlerin bilinç akımı rasgele verilir. Kendi içine kapanan birey, geçmiş ve halin içinde kaybolur ve birey Malone, Molloy, Adlandırılmayan ya da Selim ve Turgut gibi hayatın kırıntıları içinde bilinmeyene doğru sürüklenirler.

Postmodern romanla bir oyun başlar ve aynı şekilde biter o oyun. Eser sondan başa yeniden yazılsa da aynı kapıya çıkar, isterse yazar ters yüz edebilir eserini, bir bütünlük olmadığı için, parçalanmışlık olduğu için öykülerin yerlerini değiştirebilir. Her okurda farklı bir tat uyandıracığı için okur, yapı-bozumla yeniden yazabilir eseri. Anlatımın seyri sürekli araya başka metinler sokularak bölünür. Geçmişteki yazar ve eserlere, göndermelerde bulunularak ya da ansiklopedik bilgilere yer verilerek, 1966'da Julia Kristeva'nın adını koyduğu metinlerarasılık (intertextuality) kendini gösterir. Metinlerarası bir yaklaşımla çok kültürlü bir kapı açılır okuyucunun önüne.

Oysa okuyucu ile oyun oynar Beckett ve Atay, tıpkı Barth, Pynchon, Heller, Gaddis vb. gibi. Postmodern tarzda yazan hemen hemen bütün yazarların karakterleri de kendilerine benzer

çoğunlukla. Karakterlerinde yazma tutkusu vardır. Ölme arzularının içerisinde okuyucu ile dalga geçer gibi kaleme yada kitaba sarılırlar. Malone ve Molloy kötürüm olmalarına rağmen yazmaktan vazgeçmezler. Ölmeye yattıkları yataкта günlük tutmaya, yarım kalmış öyküler anlatmaya devam ederek yazma arzularını devam ettirirler. Turgut da, *Tutunamayanlar*'ın romanını yazmaya kalkar. Daha eserin başlarında Selim ve Turgut, kendi hayatlarını kaleme alarak yazma oyunu oynarlar. Zaten yalnız olan postmodern birey, yalnızlığını yazarak gidermeye çalışır. Yazmaya hevesli olmalarının altında da bu yalnızlıkları, hayattan sıkılmaları, dünyaya tutunamamaları vardır.

Öyle ki Beckett'in Molloy ve Malone'si kötürüm olan bedenlerine rağmen, çöken benliklerine meydan okurcasına yazmaya devam edeceklerdir. Malone saplandığı yataktaki aciz durumuna rağmen ölmek ve ölmemek arasında gidip gelerek, ölüme ve okura meydan okurcasına kurtçuğa dönüşüne dek içindeki yazma hevesini şu sözcüklerle anlatır: "Dökümümü yaptığımda, ölümüm hala tamamlanmadıysa anılarımı yazacağım...Yatağım pencerenin yanında çoğunlukla yüzümü pencereye dönük yatıyorum. Damlar ve gök yüzünü, iyice çabalarsam da sokağın bir kısmını görüyorum yattığım yerden...Denizi de görmüyorum ama kabardığında sesini duyuyorum."

Topluma yabancılaşan, kendiyle yüzleşen, yahut da kendi ile baş başa kalan birey, yalnızdır artık. Hiç olan, anlamsız olan bir dünyada sonunda kimliksizleşir ve ortada sadece çevresini gözlemleyen bir çift göz ve geçmişe gidip gelen; zihninde geçen kelimeleri söze döken bir ağız kalır. Tıpkı Beckett'in *Üçleme*'nin son kitabı *Adlandırılmayan*'ın kurtçuğa dönüşen bireyi gibi. Birey bunlardan ibarettir. Bu da postmodern romanın önemli bir özelliğini oluşturur. Ağızlar konuşur sadece. Belli belirsiz yüzler vardır. Kimliksiz, kişiliksiz yüzler, nesnelere içinde kendilerini var etmeye çalışan, nesnelere tutunan giderek benliklerini yitiren bireyler...

Oğuz Atay; kitabına adını koyduğu *Tutunamayanlar* kelimesinin ne anlama geldiğini, "Garip Yaratıklar Ansiklopedisi" adını verdiği bir kaynaktan alıntı imiş gibi göstererek; güçsüzlere acımasızca ezen güçlü olan insanları sert bir dille hicvederek, ironi dolu bir ifade ile okuyucuyu bu sözcüğün esrarına götürür: *Tutunamayan (disconnectus erectus)*: Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız, pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır...Başka hayvanlarla birlikte yaşarken onların getirdikleri yiyeceklerle geçinirler...Hayvan terbiyecileri de tutunamayanlarla uzun süre uğraşmış ve bunları sirklerde çalıştırmak istemişlerdir...Başları daima öne eğik gezdikleri için, çeşitli engellere takılırlar ve her tarafları yara bere içinde kalır...

Samuel Beckett, *Üçleme*'sinin ikinci kitabı *Malone Ölüyor*'da da ölmeye yatan ama ölemeyen karakterinin oynadığı hazin oyunu ölüm ve yaşam ikilemleri ile vermeye çalışır. "Yine de bir süre sonra büsbütün öleceğim sonunda. Gelecek ay belki. Nisan ya da Mayıs ayı olacak o zaman. Yılın başları çünkü, binlerce ayrıntıdan anlıyorum bunu. Yanılıyorum belki, aziz Yahya gününe, hatta Özgürlük Bayramı 14 temmuz'a sağ çıkacağım belki. Kim bilir, bir bakmışsınız İsa'nın ya da Meryem Ananın göğe yükselişlerinin kutlandığı günlere kadar yaşamışım...Dilesem ölebilirdim bugün, yalnızca biraz gayret etmem yeterliydi; demek dilemek ve gayret etmek gelseydi elimden."

Hatta öyle bir oyun oynar ki Beckett, karakterlerinin yaşadığı ikilemler ve kararsızlıklar okuru diken üstünde tutar. Ölmek isteyen ama ölümden de bir o kadar korkan Malone'un tereddüzleri ya da çaresizliği kopuk kopuk, kısa sözcüklerle özetlediği şu sözcüklerde anlamını bulur: "Uyuyakalmışım. Oysa uyumak istemiyorum... Yaşamak ve yaratmak. Çabaladım. Çabalamış olmalıyım. Yaratmak doğru bir sözcük değil belki. Yaşamak da öyle. Önemi yok bunun. Çabaladım." Ölmek isteyen biri neden yaşama tutunmak ister ki? Nedir yazarın oynadığı bu oyun? Her okurda farklı anlamlar farklı yorumlara sahne olan oyunlardır şüphesiz bunlar. Postmodern anlatıların çok anlamlılığı, okurun tamamlaması için bırakılan boşluklar, kısacası birikimli okurlar isteyecektir postmodern yazarlar, çoğunlukla parçaları birleştirmek, kelimelerin anlamlarını çözmek, yahutta anlamsızlıklar içinde bocalamak okura düşecektir.

Ölüm en büyük oyun ve ironilerden biridir. Ölüm yok olmak değil yeniden doğuştur bir bakıma, bir başka bedende yeniden doğuş yahut da ölümsüzleşerek birilerinin yaşamında can bulmak. Moran, Malone'un; Malone, Molloy'un; Molloy da Adlandırılmayan'ın; Selim, Turgut'un bedeninde, farklı bir kimlik altında farklı bir başkalaşım ile yeniden can bulurlar. Eğer buna yeni bir hayat, yeni bir can denirse. Postmodern dünyanın, postmodern bireylerini giderek tüketen bir candır olsa olsa. Hayat bir oyundur insanlar da oyunun birer parçası. Hem de gerçekleri paradi yaparak bir oyun havasında acı gerçekler bireyin yüreğine ok gibi saplanır.

Tüm postmodern bireylerin özlemine çektikleri, bulmak istedikleri şeydir ölüm. Dünyanın artık yaşanılmayacak kadar anlamsız olduğunu düşünen, kendinden ve yaşamdan bıkmış bu güçsüz birey, ölüm sayesinde kurtuluşa ereceğine inanır. Çünkü dünya artık katlanılmayacak kadar kötüdür.

Herkes aynıdır. Tek tiptir. Birey artık tükenmiştir. Her şey bireye sıkıcı gelir. Yaşamdan bıkan birey, artık ölümden başka çare düşünemez. Çekilir kabuğuna, sürekli yaşamı ve kendini sorgular, dünyaya niçin geldiğini bilemez. Ölüm, hem arzulanan hem de kaçılan bir olgu olur. Ölümü beklerken bireyler genelde günlük tutar, öyküler anlatır, kendinden yahut da geçmişinde bir yerlerde unutamadığı bölük pörçük yaşanmışlıklara göndermelerde bulunarak, kurdukları tehlikeli oyunların içine okuru da atarlar. Kurtuluş olmaz onlar için, tıpkı Beckett'ın Malone, Molloy ve Adlandırılmayan'ı yahut da çorak bir yol kenarında, kuru bir ağacın altında hiç gelmeyecek olan Godot'yu bekleyen Viladimir ve Estragon gibi ya da Oğuz Atay'ın Turgut'u gibi belirsizlikler içinde ironi, mizah, hiciv ve oyunlarla kurulu bir anlatı dünyasında can çekişirler. Zaten ya zihinsel olarak ya da fiziksel bazen de her iki açıdan da kötürümdürler. Toplum sakat olduğu için birey de sakattır.

Beckett'ın Molloy'u, bedensel yitilerini kaybetmiş, fiziken çökmüş, annesinin odası olduğunu sandığı bir odada ölümü bekleyen bir karakterdir. Yatağında ölümü beklerken hikâyeler anlatır. En çok üstünde durduğu kişi Moran adlı bir adamdır. Hikâyesini anlattığı Moran aslında kendisidir. Kim olduğunu bilmeyen benliğini arayan bir adamdır Molloy. *Üçleme*'nin ikinci kitabı Molloy, Malone'ye dönüşür. Malone de onun gibi neresi olduğunu bilmediği bir odada ölmeyi bekler. Bu bekleme içinde o da çeşitli öyküler anlatır. Molloy gibi eşyalar üzerinde fazla yoğunlaşır. O da kimlik arayışı içindedir. Kötürümdür. Bastonsuz hiçbir şey yapamaz. Bastonu onun hem eli hem de ayağıdır.

Beckett ve Atay'ın bireyleri için her şey anlamsızdır, bireyler birbirlerinin farkında bile değildirler. Molloy ve Selim yaşamdan en çok bıkanlardandır. Sözcükler de yaşam kadar anlamsızdır Yaşamının sonlarına doğru dostlarından kaçan, yalnız kalmayı tercih eden Selim, duygularını günlüğü dökerken defterine anlamsız sözler yazmak ister. "Aklımı kullanmaktan ve anlaşılmaya çalışmaktan bıktım. Hiçbir zaman da anlamlı olmayı becerebildiğimi sanmıyorum." diyerek postmodern bireyin durumunu gözler önüne serer. Malone'un da ölüm döşeginde sarf ettiği şu sözler eser boyunca yaşamdan yakınıp duran, çaresiz bir bireyin hezeyanlarının ironik bir halidir. Yazarın okurla oynadığı bir oyundan başka bir şey değildir. "Ölürken izlemeyeceğim kendimi, her şeyi bozabilir bu. Kendimi yaşarken izledim mi? Yakındım mı hiç? Öyleyse neden seviniyorum şimdi? İster istemez hoşnudum durumumdan ama öyle el çırpacak kadar da değil hoşnutluğum. ...Ne dedim ben? Önemi yok bunun." Derken yaşamın anlamsızlığını da belirtmeden geçemez, ama o anlamsız yaşama da katlanmak zorundadır yine de, katlanabildiği kadarıyla.

Kaoslar içinde çaresiz, bitkin perişan bir yaşamdır onların ki, kurak topraklarda yaşam mücadelesi, ölmek ve ölmemek arasında Arafta dikili duran kurumuş bir ağaç gibidirler. Meyvesiz, yapraksız çorak bir ağaç. Postmodern birey; Malone, Molloy, Selim ve Turgut gibi bazen yorgun, bitkin ve hasta, bazen de Malone ve Molloy gibi işe yaramaz kötürüm bir vücuda sahiptir. Ne yapacağını bilemeyen çaresiz bir kişilik gösteren bireyin yanı sıra içinde yaşadığı dünya bile hastalıklıdır. Anlatılan öyküler de sakat ve hastadır, hepsi de yazarların okuru diken üstünde tuttuğu bir oyunun parçasıdır.

Postmodern eserlerde tutarsızlık, bitmemişlik, rastgelelilik (tesadüflük), belirsizlik, hiçlik ve aşırılık (fazlalılık) göze çarpar. Toplumdan soyutlanma, nesnelere dünyasında yok oluş, yalnızlık, hayattan bıkmama, ölme arzusu, amansız bir arayış, kendi benliğini sorgulama ve devamlı kendi kendine konuşma, postmodern bireyin belirleyici özellikleri olarak görülürler. *Tutunamayanlar*'da da baştan beri amansız bir arayış vardır. Özellikle yazarın 'Tutunamayanlar' adını verdiği bireyler hep arayış içindedir. Bireyde kendini toplumdan soyutlama, insanlardan kaçış vardır. Postmodern birey, bir yandan yalnız olmayı seçerken bir yandan da yalnızlıktan korkar, yani bu da bir oyundur, okur ile oynamaktan bıkmadıkları bir oyun. Gerek Beckett'ın gerekse Atay'ın bireyleri bu tür çelişkiler içinde olan bireylerdir. *Üçleme*'de olsun *Tutunamayanlar*'da olsun birey yalnızdır. Sözcükler de yalnızdır aslında. Hatta 'yalnızlık' kavramına Oğuz Atay geniş yer verecektir eserinde, yalnızlık sözcüğünün sırrına inerek kelimenin uzun bir tarihçesini yapacaktır.

Yazarlar, eserlerin akışını keserek *Binbir Gece Masalları* türünde öyküler serpiştirirler eserlerine. Kendi öz yaşamlarından başkalarının yaşamlarına değin bir yığın yaşam kırıntısı giriverir romanlara. Bazen mektuplarla, anılarda bir yerlerde kalmış hatıralarla, bazen geçmişe ait bir kitabın dünyasından pasajlarla, bazen de ansiklopedik bilgilerle yahut da tarihin fantezileriyle, grotesk rüyalar ve hayallerle okuyucu asıl olaydan koparılır. Bölük pörçük yaşam kırıntıları, bir birinden bağımsız, okurun kafasını karıştıran karmaşık, düşünceden düşünceye sevk eden sözde kısa öyküler ironi, mizah yüklü bir oyun havasında aktarılır sayfalara. Örneğin *Tutunamayanlar*'da tarihi bir çok belgenin yanı sıra Türk tarihi ile ilgili ansiklopedik bilgiler geniş yer tutar. mitoloji dolu bilgiler de aralara serpiştirilir. Bazen de Selim'in sayfalar tutan şiirleriyle ve günlüğüyle eserin akışı bozulur. Eserin yüz sayfayı aşkın bir kısmı Süleyman Kargı'nın Selim ve Selimi'in şiirleri üzerine yaptığı açıklamalar ile

Düzgen Silik adlı bir gencin on binlerce yıl önce tuttuğu bir günlükten alınan bölümlerle, garip hayvanlar ansiklopedisinden alınan pasajlarla doludur. Beckett da daha ilk kitabı *Molloy*'dan itibaren özellikle İncil'e sayısız göndermeler yaparak İncil'den alıntılara yer verip metinlerarası geçişlerle akışı bozar, 'baba, oğul ve kutsal ruh' sorgulayışlarıyla oynadığı oyunu karmaşıktır.

Arayış içerisindeki postmodern birey, kendisini bulma yolunda karmaşık duygular içerisinde. Sözleri hep çelişkilerle doludur. Kafası hep karışıktır. Kendi benliği ile çatışma içerisindedir. Tam olarak ne yaptığını bilemez. Kim olduğundan da emin değildir. Sık sık hayaller görür. Kendi kendine sorular sorar, bilinçsiz ya da yarı bilinçli şekilde şizofren davranışlar sergiler. Malone, Molloy, Selim ve Turgut sürekli kendileriyle çatışma içerisindedirler. Gerek kendilerini gerekse çevrelerini sorgularlar. Gözlerinin önünde belli belirsiz şekiller belirir. Çaresizdirler. Ne yapacaklarını bilemezler. Örneğin benlik arayışı içerisinde bocalayan, şizofren bir hayata doğru sürüklenen *Tutunamayanlar*'ın Turgut'tu, 'Olrice' isimli ikinci bir "ben" yaratır. Sürekli kendi kendine ikinci beni Olrice ile konuşur. Bu iki "ben" ile Turgut, eserin sonunda kendisini iyice kaybeder. Yazar, mizahın, ironinin doruğa çıktığı bir oyunla karşılar okuru: Turgut Özben, işsiz güçsüz takımından, bazı anormal belirtiler gösteriyor. Kendi kendine konuşuyor. İsa'nın tavsiyesine uyararak, cennete gidebilmek için elindeki varlığı bıraktı. Bir gün peygamberliğini bile ileri sürebilir. Kendini bir trene bindirdi; istasyon istasyon dolaşıp duruyor."

Sadece Turgut eğil, Selim'in de aklı karmakarışıktır. Kendisinin de dediği gibi tam olarak ne istediğini bilemez. Şizofren bir hayatı olan Selim'in yazdıklarının ya da eylemlerinin bir sonu olmaz. Hep başa döner bu postmodern karakter. Nefret ettiği hayatın içinde bocalayıp durur. Hayat, garipliklerle doludur. Çoğu insan anormaldir. Şizofrendir. Hayattan ve birbirlerinden daimi bir kaçış vardır. Korku onların peşini bırakmaz. Selim tüm bunları en yakından hisseden bireydir, tıpkı Malone ve Molloy gibi. Sürekli geçmişe gidip gelen yiten bir benlik, rüyalar, hayaller ve sanrılar gören şizofren davranışlar sergileyen Malone ve Molloy, kısırıldıkları ölmeye yattıkları odada kendi kendilerine konuşarak, parçalanmış bilinçlerini okura açarlar. Ölümün eşliğinde, okur ile hem oyun oynar hem de alay ederek dalga geçerler.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, yaşadığımız hayattan farklı oldukları söylenemez bu anlatıların. Tüm dünyada hâlâ dinmeksizin devam eden sıcak ve soğuk savaşların bireyin psikolojisinde derin yaralar açtığı, ekonomik ve toplumsal krizlerin bireyi giderek bunaltıp çıkmaza sürüklediği bir dünyada postmodern bireyin bu durumunu yadırgamamak gerekir. Günümüz bireyi benzer sorunlarla boğuşmakta, büyük bir oyunun içinde sallandırılmaktadır. Belki bir zaman sonra değişen dünyaya paralel olarak, birey de değişecek, edebiyat da yeniden yeniden yazılacak, sonunda postmodern roman da bir gün tükenecek ya da yeniden yorumlanacak ve roman yaşam devam ettiği sürece, ilerde *post postmodern roman*'a dönüşecek ve bu daha da ileriye gidecektir. Bu da küreselleşen dünyaya paralel olarak *küresel roman*'a dönüştü aslında. Çünkü, birey her yerde aynı yazgıları yaşıyor, benzer acıları çekiyor, benzer meselelerle boğuşuyor. Bu da her millette az çok farklı söylemlerle beyaz sayfalara taşınıyor. Bundan böyle eserlerde, Amerikan imgesi, Rus imgesi, Fransız imgesi yada Türk imgesi, gibi bir şey aramak herhalde mümkün olmayacaktır. Zaten bu bir bakıma modern romanın gömülüp yerine postmodern romanın doğmasıyla gerçekleşti sayılır. Aramızda nice Malone'ler, Molloy'lar, Selim'ler ve Turgutlar yok mudur? Bu karakterler kurgu dünyasının bireyleri olsalar da günümüz postmodern bireyin tıpatıp ta kendisi değiller midir? Bir bakıma bizler bu susuz ve havasız, çorak dünyada tehlikeli oyunlarla yüz yüze bırakılmış, hiç gelmeyecek olan bir Godot'yu beklemekteyiz. Belki de asıl oyun Godot'nun bize oynadığı oyundur kim bilir...